

JULES MASSENET' „MANON” VANEMUISES

TIIU LEVALD

Muusikajuht ja dirigent: Lauri Sirp. Lavastaja: Marko Matvere. Kunstnik: Maarja Meeru. Valguskunstnik: Martin Meerandi. Koreograaf: Marika Aidla. Osades: Manon – Alla Popova, Svetlana Trifonova (Venemaa), Kädy Plaas; ševaljee des Grioux – Deniz Leone (Türgi), Kristian Benedikt (Leedu); kapten Les-

caut – Atlan Karp, krahv des Grioux – Taisto Noor, Brétigny – Taavi Tampuu, Guillot de Morfontaine – Mati Kõrts, Javotte – Karmen Puis, Rosette – Valentina Kremen, Pousette – Merle Jalakas jt. Esietendus 9. aprillil Vanemuise väikeses majas.

Manon – Alla Popova, ševaljee des Grioux – Deniz Leone.

*Sa võta ilust viimne ilu
Ja tõest võta viimne tõde...
Ja võta valust viimne valu.*
Juhan Liiv

Kummalised seosed võivad tekkida näiliselt üksteisest nii kaugel seisvate asjade vahel. Kuulanud 7. mail 2009 Andres Särevi kortermuuseumis Anna Haava ja Juhan Liivi luulepõimikut Ivi Lepiku ja Tõnu Mikiveri sugestiivsesse, tunde- ja fantaasiaküllase dialoogi vormi valatuna, kinnistus üks kaua aega meeles mõlkunud mõte, mille tõukejõuks omakorda olid Lembit Petersoni mõtteavaldused 18. aprillil 2009 Eesti Päevalehe lisalehes Laupäev. Siinkohal tsiteeritakse Tiiu Laksi artiklist Lembit Petersonist: „Petersoni sõnul tehakse tihti peale nii-öelda ühiskonnakriitilisi asju, kus teater peaks olema ühiskonna peegel, et näidata kogu kõlvatuse pära või põhja. „Aga kas pole oht, et inimesed võivad vahel kuidagi hakata nautima võimalust neid inetusi kujutada ja vaadata?” küsib ta. „Kas me saame pesu puhata, pestes seda musta veega?” [- -] Peterson on pigem arvanud teatrist kui kunstist: „Kunstniku peamine ülesanne on tuua ilu kuidagi inimesteni.”” Minnes üle ooperimaailma, peaksime vist meeles pidama, et ka kõige veristlikuma, s.o elutõesema teose puhul jääb valitsejaks m u u s i k a, kogu kunstitõde tuleneb selle dramaturgiast.

Viimasel ajal näeb meie ooperilavadel üha sagedamini etendusi, kus peaaegu kõik osatäitjad pakuvad täit nautingut nii muusikaliselt, vokaalselt kui ka rollikäsituselt, vahel harva satub mõni tõrvatilk hulka.

9. ja 18. aprillil 2009 Vanemuises etendunud Jules Massenet' ooperi „Manon” koosseis oli vaimustav ning väga huvipakkuv. Heameelt lisas asjaolu, et sai kuulda kahte peaosatäitjat, kes algselt olnud mõlemad EMTA kasvandikud – nimiosas esinesid **Alla Popova**

ja **Kädy Plaas**. Võis nautida väga ilusa hääle ja hea itaalia laulukooliga tenorit **Deniz Leonet** (Türgi), viimistletud koolituse ning nii häälelt kui ka karakterilt eripalgelisi baritone, **Atlan Karp** ja **Taavi Tampuud**, kelle hästi kujundatud fraasid täitsid võimsalt ja nauditavalt saali, **Mati Kõrtsi** harva esinevat kauni tämbriga häält ning karakterrolli annet (ei saa jätta kahetsemata, et ta ei ole pürginud des Grieux' rolli, tema hääle ja füüsis lausa kisendavad selle järele!); Merle **Jalaka**, **Karmen Puisi** ja **Valentina Kremeni** kauneid hääli, mis sobitatud maitsekasse musitseerimisse ansamblites; **Taisto Noore** imposantsust, pisirollide reljeefsust ja koori aktiivsust nii muusikalises kui ka mängulises mõttes.

Dirigent **Lauri Sirp** on väga täpne autori tempo- ja dünaamikasoovides ning tema lüüriline ja romantiline kunstnikunatuur on olnud hea nõuandja ja kogu etenduse muusikast lähtuva emotsionaalse pildi kujundamisel, eriti hästi sujusid kõik kulminatsioonid teisel etendusel, mis on ka loogiline – iga teos vajab sissemängimist ja laagerdumist. Orkestri kõlakvaliteedis oli nii plusse kui miinuseid. Viiulid ja puupuhkpillid on saanud selle orkestri tugevuseks, tšellod ja vaskpillid peaksid veel hoolitsema oma stabiilsuse eest (midagi oli kohati liimist lahti teisel etendusel).

Massenet' kunstiliste taotluste mõistmisel on abiks ühe tema õpilase, helilooja Reynaldo Hahni antud iseloomustus maestro kohta pärast tema surma: „Massenet leidis ja kinnistas kauaks ajaks armastuse võlu väljendamiseks prantsuse meloodia vormi.”

Massenet'd võlus aastaid abee Prevost' surematu lugu „Manon Lescaut”. Ta isegi elas mõni aeg Haagis samas toas, kus oli elanud abee, et sisse minna teose õhustikku. Libreto valmis Henri Meilhacil ja Philippe Gille'il kiiresti ning alates esietendusest Pariisi Opéra-Co-

Manon — Alla Popova.

mique'is 19. jaanuaril 1884 on seda ooperit mängitud tuhandeid kordi paljudel maailma lavadel. Massenet' muusika oleks nagu vahelüli Rameau ja Debussy vahel. Juba tema 1873. aastal ette kantud oratoorium „Maria Magdalena“ äratas suurt huvi. Camille Saint-Saëns kirjutas sel puhul La Renaissance Littéraire'is, et pärast Berlioz'i „Kristuse lapsepõlve“ ei ole selles žanris loodud midagi nii julget. Muusikakirjanik ja kriitik Eugène de Solenière on tõdenud, et Massenet on „kondenseeritud, rafineeritud ja kristalliseerunud Gounod“. Ei saa jätta märkimata Massenet' vaimustust Wagneri muusikast, samas aga on ta oma intervjuus Le Figarole väljendunud viimase esteetika suhtes eitavalt. Teda vaimustasid itaalia heliloojad, kuid samal ajal heitis ta neile ka ette

dramaatilise atmosfääri ohvriks toomist laulmisele. Teda inspireerisid Bizet' muusika eredus ja värvikad kontrastid, oskus ootamatult pidurdada lavalist ja muusikalist tegevust. Massenet' meloodiate ilu, karakterite polüfoonia ansamblites ning muusikalise materjali ökonoomsus teevad tema parimad oopused kordumatuks, dramaturgilise liini eriliseks pingestajaks kujunevad melodeklamatsioonid.

Nii on kujunenud „Manon“, „Thaïs“, „Werther“ ja ka kaks aastat enne surma loodud viimane ooper „Don Quijote“ lauljate unistuste rollide maailmaks. Ilmselt on vist peamine üks sisuline liin, mis seob kõiki neid teoseid — alates juba oratooriumist „Maria Magdalena“, selleks on erakordselt suur armastus ja empaatia naiseliku, inimlikult eksliku

naise vastu, kes on pahedest hoolimata võimeline suureks armastuseks.

Lavastaja **Marko Matvere** on teinud ootuspärast tööd kui näitejuht, kui „rollimuukija”. Pean silmas tema näitlejana-tuuri juurteni minemist, karakteriselgust ja emotsiooni kontsentreeritust, iga tema enda roll on seni olnud täistabamus.

Kaks Manoni on erinevad, köitvalt isikupärased; lähtunud on laulja tugevatest külgedest. **Alla Popova** on juba kõigis eelnevais rollides võlunud oma tämbriikka hääle, sisemise intensiivsuse ja kirgliku loomuga, ka naiseliku sarmiga. Kui on jäänud midagi vajaka, siis on see johtunud tema noorusest ja vokaaltehnilistest probleemidest. Manoni partii on proovikivi igale lauljale, see on komplitseeritud ja mitmekihiline. Võti selle inimlapse mõistmiseks peitub III vaatuse des Grioux' fraasis: „Manon, oled kui sfinks, tõeline sireen, kelles üheaegselt kolme naise süda, keda armastan ja vihkan!” (Massenet laenas need read Alfred de Musset'lt). See on maalt linna tulnud tütarlaps, kelles on ilu- ja seiklusjanu, ülilm sensuaalsus ja pettekujutlused „tõelisest elust” ning lõpuks ka kergesti süttiv hasartmänguri loomus, mis viivad ta elu traagilise lõpuni. Popova isiksus on karismaatiline, tema ilmumist ei saa jätta märkamata ka sellisesse pimedasse „tagahoovi” interjööri, nagu kunstnik **Maarja Meeru** meile on pakkunud. Manoni lausa lapselik uudishimu kõige ümbritseva vastu on siiras (ta on ju siin alles kuueteistkümneaastane). Selles vaatuses kõlanud imeline aaria „Pean ootama siin...” oli lauldud kaunilt, lopsaka ja särava tooniga ning nagu peidust välja pääsenud vulkaan tuli kuulajani aaria teine pool, *Allegro brillante*, milles purskas lausa igast keharakust varjamatu iha „kassikulla” järelle. Kõik II vaatuse duetid des Grioux'ga, sensuaalne hüvastijätt armu-pesas, kõlasid tundeliselt ja mõtestatult.

Kolmanda vaatuse suur aaria *Allegro maestoso* 12/8 taktimõõdus, kus ennast-unustav peapööritus oma ilust ja edust meeste hulgas ning sellele järgnenud kerglane gavott esitati veenvalt. Küll aga tulid siin vokaalses liinis esile veel „vanad tuttavad”, st liigne teravus vokaalide „i” ja „e” laulmisel, mis ei lasknud kõike võrdselt nautida. Ilmselt oli selles süüdi soov esile tuua Manonis toimunud muutus – eluviis on jätnud oma jälje... Võib-olla mõjus veidi ülepa-kutult ka tema mantilja žaboo „soputamine” rõhutamaks tema kui maalt tulnu päritolu. Häiris misanstseeni liigne puntrasseaetus, eriti vajanuks gavott rohkem õhuruumi. Hästi mõjuv oli Alla Popova ooperi lõpustseenis. See oli tõelise *tragédie* tasemel lauldud ja pisarateni liigutav. Braavo!

Kädy Plaas on seni meid rõõmustanud Haydni, Beethoveni, Mozarti ja Tõnu Kõrvitsa teoste perfektse esitajana. Tema vokaaltehniline tase on pidevalt arenenud, lausa Gulliveri sammul. Talle antud võimalused laulda Hamburgi Ooperis (Frasquita „Carmenis” ja Öökuninganna „Võluflöödis”) kõnelevad iseenda eest. Manoni osa on arvatavasti tema küllaltki askeetliku väljenduslaadiga kunstnikunatuuri arvestades põnev ülesanne. Kui Popoval on seljataga selline roll nagu Amelia Verdi „Maskiballis”, siis Kädy Plaasil pole tulnud sellise amplituudi rollidega veel rinda pista. Tema Manon oli I vaatuses uje, veidi nurgeline, kuid selles võis juba aimata seiklusteotsijat. Manoni armastuse tärkamine des Grioux' vastu oli esialgu antud suuresti saatuse eest põgene-mise värvides, kuid II vaatuses nägime juba armurõõme nautida saanud õnnelikku noort naist, kes meeleheitlikult püüab vastu seista rikka austaja Brétigny ahvatlustele. Järgides heaolu tühisust maitsnuna impulsiivset soovi leida tagasitee des Grioux' juurde, kostis III vaatuse stseenis St. Sulpice'i kirikus te-

Manon – Kädy Plaas.

ma laulmises lausa lahvavat leeki, uskumatu oli kuulda nii noorelt lauljalt ühte ooperimaailma kaunimat aariat „Kas see pole minu käsi...” nii täiuslikus esituses! See motiiv kordub ka ooperi finaalis des Grieux’ huulil, kust virvendusena käivad läbi kõik helged õnneaja teemad. Kädy Plaasi suur eelis on tema hea hääleregistrite valdamine ning äärmusliku kõrgregistri kaunis ja särav kõla. Meil ei kohta just tihti lauljat, kes sisulist dramatismi ja samas vokaalset kergust nõudvas rollis pakuks nii elegantselt välja kõik autori antud lisavariandid, mille kadentsides kõlavad kolmanda oktavi *d* ja *e*!

Mul oli võimalus vaadata etendust, kus laulis Kädy Plaas, teist korda DVD-lt ja ma sain nii vastuse ka ühele „aga’le”,

mis oli jäänud teatris nähtu järel hinge-soppi kripeldama. See oli eespool jutuks olnud väljenduslaadi askeetlikkus. DVD-l tulid suures plaanis esile laulja väga täpsed tundevärvid. Järelikult tuleks edasi töötada nn suure lava mas- taapide tajumise ja julgema reljeefsuse suunas oma väga õigete nüansside publikuni toomisel.

Muidugi sooviksin mõlemale Manonile igati sobivat Grieux’ d. **Deniz Leone** on kahtlemata väga hea laulja ja tema ilmselt nappidest lavakogemustest hoolimata on kogu tema olemus loomulik ja sümpaatne (tundesiiirus ja mõtestatus oli lähiplaanides DVD-l näha!), kuid midagi pole parata – lava on halastamatu ja tänapäeval ootab teatrisõber kõiges täiust. Des Grieux’ näol on Mas-

senet loonud meile pildi noorukist, kes köidab oma välise sarmiga kõiki naisolevusi (kirikustseen!), armub esimesest pilgust, kannab seda tunnet endas põleva leegina ja läheb meeletuna oma õnne nimel vastutuult lõpuni. Kahjuks ei ole loodus Leonet õnnistanud ei kangelastenori väliste ega tundeväljenduse „parameetritega”. Tuleb siiski tunnistada, et soovida kogu muusikalise materjali kaunimat esitust, eriti mis puudutab aariat „Oo, kao kaunis unelm...” stseenis St. Suplice’is ning sellele järgnevat duetti Manoniga, oleks lausa patt!

Samad kiidusõnad muusikalises mõttes tahaksin öelda ka **Atlan Karbi** Lescaut’ III vaatuse aaria kohta. Seda enam, et selles stseenis oli laulja pandud väga ebasoodsasse olukorda, lavastaja oli täielikult eiranud autori remarki: „Pariisi bulvaril on rahvas pidumeelolu, kaubeldakse, flirditakse – on kirev vaatepilt.” Lauljat eksponeeriti vaatajale aluspesutaolises riietuses, pandud kõhuli poodiumile ning käed-jalad seotud naiste aluspesust sõlmitud köitega! Lescaut’ roll ei ole autoritel just väga selgepiiriline – kord ta kupeldab oma sugulast Manoni ja samas on ooperi lõpus tema see, kes aitab kaasa des Grieux’ ja Manoni viimasele kohtumisele. Selles stseenis on ta ju küll napsine ja rahvas lõbutseb tema arvel, kuid selline räige robustsus tundus olevat väljaspool konteksti. Massenet oli küll veristidega sõber, kuid nende esteetikast lähtuvate, n-ö moodsate võteteni jõudis ta alles kümnekond aastat hiljem oma ooperis „Navarralanna” ning see ei toonud talle edu. Tema vaadetest sai inspiratsiooni näiteks Debussy oma ooperis „Pelléas ja Mélisande” – talle on iseloomulik pastelne impressionistlikkus. Massenet’ d on võrreldud Claude Monet’ga kujutavas kunstis ja kuigi Massenet soovis olla realistlik, kaldusid kõneks oleva lavastuse mõned ilmingud rohkem Toulouse-Lautreci väljakutsuvalt

iroonilisse koloriiti! Atlan Karbi lauljanatuur on jõuline ja inspireerib kindlasti lavastajat seda maskuliinsust täiel määral kasutama. Tema dramaatiline hää on omandanud paindlikkuse, mis võimaldas äärmise lusti ja irooniaga esitada aarias sentimentaalse pöördumise kellegi Rosalinde’i poole, kerge *staccato* ja liikuvuse valdamine lisasid karakterile veel erilist särtsu ja iva.

Taavi Tampuu on ennast juba mitmeti tõestanud ning Brétigny rollis sai taas kuulda tema väga kõlavat, mehhist, hea tiheduse saavutanud baritoni. Just tema on üks neist, kelle puhul oli näha Marko Matvere väga tõhusat abi. Laulja oli pandud väga elusalt suhtlema – tema omandiinstinkt Manoni suhtes joonistus selgelt välja ja lavalises olekus polnud tühje kohti.

Nüüd veidi veel selle kirjatüki moto selgituseks. Ei taha kuidagi olla nõus lavastuse visuaalse külje ja nii mõnegi sellest johtuva muusikavälise käsitlusega, millesse lugu oli paigutatud. Siin tekkisid minu arvates „käärid”.

Vaimukas leid oli I vaatuses mootorsõiduk, eriti efektne oli Mati Kõrtsi uljas liuglemine sellel. Kuid kas sellel turnimine toetas Manoni ja des Grieux’ imeelist duetti: „Me läheme Pariisi...”? Kas pidid kolm näitlejannat ja nende kaaskond puntrasse aetuna ära mahtuma aedikuga piiratud, vist umbes paari-ruutmeetrisele poodiumile? Kui see seltskond tõesti pidevalt nii räigelt „maani täis” oleks olnud (muusikas ju pole seda!), oleks Manon vaevalt igatse nud sarnaneda nendega ning omada nende ehteid ja tualette! Manoni II vaatuse aaria ajal oli hüvastijätt väikese lauaga, „Adieu, notre petite table...”, muudetud ühemõtteliselt hüvastijätuks voodiga. Muusikas on erootikat küllaga ja see oli esteetilisuse piirides, olgu siis nii, aga kui Lescaut ja kõrge ametiposit siooniga Brétigny pugesis üleriietes ja saabastega selle armupesa teki alla,

Guillot de Morfontaine – Mati Kõrts, Brétigny – Taavi Tampuu, Javotte – Karmen Puis.

Alan Proosa fotod

tekkis nõutusetunne – allteksti annab otsida!

Efektne oli kogu III vaatuse mängupõrgu melu, kostüümid ja valgus. Kuid hulkuvate loomade püüdmiseks mõeldud püüdisritvade kaela panemine Manonile ja des Grieux'le sobinuks vist jällegi hoopis teise muusikaga kokku.

Võib-olla olen liiga armunud Massenet' muusikasse, aga kuna nüüdseks on nähtud ka Mai Murdmaa, Erki Pehki ja kunstnik Madis Nurmsi „Thaäsi“ lavastus Pärnu ooperimuusika festivalil, kus lavastuse esteetilised kriteeriumid olid absoluutses kooskõlas muusikas peituvaga, julgen arvata, et mu kriitika Vane muise „Manoni“ kohta on selles osas põhjendatud.

Sellest hoolimata tahaksin soovida sellele lavastusele pikka iga, et see jõuaks ära oodata ka omamaise des Grieux', sest kogu tehtud sisuline töö ja lauljad on seda väärt!